

Az MTA társadalomtudományi kutatóhálózata fejlesztésének
problémái

Az Akadémia 1972. évi közgyűlése felkérte a főtitkárt, hogy dolgozza ki az akadémiai kutatóhálózat távlati fejlesztési tervét. A kutatóhálózat távlati fejlesztési tervének előkészítése az ősz folyamán megkezdődött. Az alábbi vázlat rögzíti azokat az igényeket és problémákat, amelyek az eddigi előkészítő munka során megfogalmazódtak s amelyeket vitára bocsátunk.

Tájékoztatásul az alábbi adatokat közöljük:

Az akadémiai társadalomtudományi kutatóhálózat - ide tartozónak tekintve az MTA által támogatott egyetemi kutatóhelyeket is - 1949-től folyamatosan alakult ki. 1973 elején 11 intézet, 1 kutatóközpont, 5 önálló kutatócsoport, 3 tanszéki kutatócsoport és 36 egyetemi és egyéb kutatóhely végzett akadémiai forrásból kutatómunkát. Az említett kutatóhelyek 1973. évi összlétszám-előirányzata 955 fő volt, amiből a tudományos kutatók létszáma 584 fő. A 65 millió forintos összköltség-irányzatból a beralap 37,6 millió Ft.

Intézeteink és kutatócsoportjaink a következők:

Afro-Ázsiai Kutató Központ,
Állam- és Jogtudományi Intézet,
Dunántúli Tudományos Intézet,
Filozófiai Intézet,
Irodalomtudományi Intézet,
Közgazdaságtudományi Intézet,
Ipargazdaságtani Kutató Csoport,
Művészettörténeti Kutató Csoport,
Néprajzi Kutató Csoport,
Népzene Kutató Csoport,
Nyelvtudományi Intézet,
Pedagógiai Kutató Csoport,
Pszichológiai Intézet,

Régészeti Intézet,
Szociológiai Kutató Intézet,
Történettudományi Intézet,
Zenetudományi Intézet.

Tanszéki kutatócsoportok:

Ókortudományi Tanszéki Kutató Csoport,
Altajisztikai Tanszéki Kutató Csoport,
Kelet-európai Irodalmak Tanszéki Kutató Csoportja.

I.

A fejlesztés irányai

- A tudománypolitikai irányelvek a fejlesztés egyik területének "a szocializmus építéséhez szorosan kapcsolódó társadalomtudományi ágakat" jelölték meg.
- Az OTTKT országos és tárcaszintű főirányaival kapcsolatban felmerült fejlesztési igények.
- Jelentkeznek olyan igények, amelyek egy-egy olyan komplex, szervezett kutatóbázis megteremtését szorgalmazzák, amelyek a kultúra kutatását, a területfejlesztést megalapozó regionális kutatásokat, a gyorsan fejlődő város, falu társadalmi, gazdasági kulturális életének, fejlődésének a kutatását állítanák munkájuk középpontjába.
- Szükséges-e terbevenni a társadalomtudományok és természettudományok érintkező területein kutatóbázisok létrehozását és fejlesztését. /Pl. pszichobiológia/.
- A hazai igények is, a nemzetközi együttműködésből fakadó kötelezettségeink is szorgalmazzák az "egyetemes kutatások" /egyetemes történet, világirodalom, egyetemes művészet-történet stb./ fejlesztését, az ezen a területen jelentkező kutatási feladatok körvonalazását és az ezzel összefüggő fejlesztési igények meghatározását.
- Továbbra is szükségesnek látszik egyes elmaradt tudományágak fejlesztése /pedagógia, pszichológia, szociológia/.

- Állásfoglalás szükséges a szervezéstudomány, a vezetéstudomány, a prognosztika, a futuroológia bázisának fejlesztése, ill. létrehozása kérdésében.

Az alábbiakban összegezzük tudományterületenként azokat a fejlesztési igényeket, elgondolásokat, amelyek korábbi akadémiai állásfoglalásokban megfogalmazódtak, illetőleg intézetvezetőkkel, egyes egyetemi tanszékek vezetőivel, más szakemberekkel folytatott konzultációk során felmerültek.

Filozófia

Fejlesztési irányok: a két tárcaszintű főiránnyal /"A tudományos technikai forradalom..., A társadalmi tudat fejlesztése"/ kapcsolatos kutatóbázis fejlesztése; tudományelmélet; kultúraelmélet; valláselmélet; etikai kutatások.

Pszichológia

Fejlesztési irányok: szociálpszichológia, neveléslélektan, személyiség-lélektan, munkalélektan.

Szociológia

Fejlesztési irányok: szervezetszociológia, település-szociológia, a társadalmi struktúra vizsgálatok mellett a társadalom tudati- szellemi folyamatainak szociológiai vizsgálata, különös tekintettel "a társadalmi tudat fejlődése" főirány kutatási bázisának a megteremtésére./Ez utóbbival kapcsolatban nem rendelkezünk akadémiai bázissal/.

Közgazdaságtudomány

A társadalomtudományi ágazatok közül a közgazdaságtudományok fejlődtek az elmúlt 8-10 évben a legdinamikusabban, ennek eredményeképpen országosan, de az Akadémián belül is ez az ágazat rendelkezik a legszélesebb kutatóbázissal. /Három önálló kutatóintézmény/. Indokolt lenne országosan megvizsgálni a létrejött kutatási bázisok irányait, tudatos munkamegosztást kialakítani a kutatóhelyek között.

Fejlesztési irányok: gazdaságpolitikai kutatások; a szocialista országok gazdasági együttműködésének kérdései; a modern

kapitalizmus problémái; a szocialista vállalat; iparpolitikai kutatások.

Állam- és jogtudomány

Fejlesztési irányok: "A közigazgatás fejlesztésének komplex tudományos megalapozása" című országos szintű főirány kutatóbázisának kiszélesítése; eljárási jogok kutatása; magyar állam- és jogtörténet.

Pedagógia

Fejlesztési irányok: a közoktatás fejlesztését szolgáló kutatási főirányhoz kapcsolódó kutatások /iskolaszervezetten; neveléstudomány; ifjúságkutatás/.

Néprajz

Fejlesztési irányok: Társadalomnéprajz; kelet-európai összehasonlító néprajzi kutatások.

Zenetudomány

Fejlesztési irányok: magyar zenetörténet, zeneesztétika, zeneszociológia.

Művészettörténet

Fejlesztési irányok: újkori, legújabbkori magyar művészettörténet, művészetelmélet, egyetemes művészettörténet.

Nyelvtudomány

Fejlesztési irányok: fonetikai kutatások, finnugor nyelvészet, modern lingvisztikai kutatások, akadémiai Nagyszótár.

Orientalisztika

Fejlesztési irányok: gazdaság- és társadalomtörténet.

Irodalomtudomány

Fejlesztési irányok: kelet-európai irodalmak, világirodalom.

Ókortudomány

A középkori latinság szótárának előkészítése.

Történettudomány

Fejlesztési irányok: társadalomtörténet, eszmetörténet,

művelődéstörténet, tudomány- és technikatörténet, egyetemes történet, kelet-európai népek története, gazdaságtörténet.

Régészet

Fejlesztési irányok: magyar őstörténet, a honfoglalás és a magyar középkor; természettudományos vizsgálati módszerek alkalmazása.

II.

Szervezési kérdések

- A tudománypolitikai irányelvek leszögeznek: "Az itthoni kutatásra váró feladatokat elsősorban a meglévő kutatási bázis célszerű felhasználásával kell megoldani. A közeljövőben új kutatóintézetek létrehozására csak különösen indokolt esetben, vagy akkor kerüljön sor, amikor a tudomány, a technika olyan új irányai bontakoznak ki, amelyeknek hazai művelése indokolt és lehetséges, de az igényt a meglévő intézeti profilok átalakításával vagy a hasonló profilu egyetemi tanszékek megerősítésével nem lehet kielégíteni."
- A legfontosabb társadalomtudományi ágazatok rendelkeznek akadémiai kutatóbázissal, ezért új önálló, egy-egy tudományágazat központi feladatait vállaló, nagyobb méretű kutatóintézet létrehozása nem látszik szükségesnek.
- Kivánatos lenne meghatározni a társadalomtudományok területén az optimális intézeti nagyságot. Vannak vélemények, amelyek szerint ezt az optimumot a 30-40 kutatót és a megfelelő segéd-személyzetet magában foglaló intézet közelíti meg, amikor még az intézet vezetőinek megvan a lehetősége arra, hogy közvetlenül figyelemmel kísérik a kutatásokat.
- Már az OTTKT legtöbb főirányával kapcsolatban is megfogalmazódott az az igény, hogy több tudományág szakemberei szoros együttműködésben oldják meg a kutatási feladatokat. Kérdés: helyes-e komplex feladatokra alkalmas kutatóbázisok szervezésére törekedni, vagy a jelenlegi általános gyakorlat tartandó fenn hosszabb távon is: a tudományágazonként szervezett

kutatóbázisok rendszere és külön szervezéssel oldandó meg a szükséges együttműködés.

- Bár az előkészítő munka az akadémiai kutatóhálózat fejlesztési tervének kialakítását tartotta szem előtt, összegyűjtötte az összes felmerülő fejlesztési igényeket. Ezért az igények mérlegelése során állást kell foglalni abban a kérdésben is, hogy a fejlesztés hol történjék: a meglévő akadémiai intézetek keretében, az egyetemeken létrehozandó akadémiai bázis formájában /tanszéki kutató csoport/, a Művelődésügyi Minisztérium anyagi eszközeivel az egyetemeken, vagy esetleg más minisztériumi bázis formájában. Az állásfoglalás kialakításánál szem előtt kellene tartani többek között azt, hogy hol lehet a kutatás és a gyakorlat kapcsolatát legjobban biztosítani, hogyan segítheti elő a fejlesztés új iskolák kialakulását.

- A jövőben az Akadémia által nyújtott fejlesztés egy részét - akár akadémiai intézetek, akár egyetemek kapják - célszerű lenne meghatározott feladatra és meghatározott időre biztosítani.

- A meglévő tanszéki és egyéb kutatóhelyek támogatási rendszerét az alábbiak szerint javasoljuk átalakítani: a támogatás fenntartását ott javasoljuk

- ahol a tudományterületeknek ez a főbázisa /ókortudomány, altajisztika, kelet-európai irodalomtörténet, magyar állam- és jogtörténet/;
- amelyek közvetlenül kapcsolódnak az akadémiai társadalomtudományi főirányokhoz;
- ahol az akadémiai intézeti tevékenységet kiegészítő, illetve az Akadémia által "megrendelt" kutatások folynak.

Ennek az elvnek az érvényesítése azt jelentené, hogy kis részét megszüntetnénk a jelenlegi támogatásoknak /2,1%/, egy részét átadnánk az egyetemeknek /10,5%/, illetve a Művelődésügyi Minisztériumnak és a nagyobbik része megmaradna tanszéki

kutató csoportok formájában, illetve céltámogatásként.

- A jövőben kívánatos lenne az akadémiai támogatási rendszer kiszélesítése a társadalomtudományok területén, abban a formában, hogy az egyetemek, egyéb kutatóhelyek meghatározott kutatási programhoz "igényelhetnének" akadémiai támogatást pályázat útján.

A fejlesztési igények mérlegelésénél szem előtt kell tartani a várható anyagi lehetőségeket. Az elmúlt években a létszámfejlesztéshez szükséges bérkeret a Főosztályon általában 3-4%-kal emelkedett /évi 30-35 fő/. Ez a fejlesztés nem elégséges az új intézeti székházakkal összefüggő létszámgigény kielégítésére sem. Előzetes számítások szerint az 1973-as létszám évi 10%-os növekedésével /évi 80-100 fő/ lehetne a felmerülő reális igényeket 6-8 év alatt megközelítően kielégíteni.

Budapest, 1973. február